

**MINISTERIUM FÜR BILDUNG UND WISSENSCHAFT DER UKRAINE
NATIONALE BOHDAN-CHMELNYTZKYJ-UNIVERSITÄT
TSCHERKASY**

Lehrwissenschaftliches Institut für Fremdsprachen

Lehrstuhl für Deutsche Philologie

014 Sprache und Literatur (Deutsch)

Lehrstuhlleiterin

Owsienko Lessia Oleksandriwnawna

(ініціали, прізвище)

(дата, підпис)

QUALIFIKATIONSARBEIT

Master-Abschluss

**STRATEGIEN UND TAKTIKEN IM DEUTSCHSPRACHIGEN
POLITISCHEN DISKURS**

Studentin der Gruppe 56, Obidenko, Alöna Wasyliwna _____

(підпис)

**Wissenschaftliche Betreuerin, Dozentin, Dr. sc. philol., Owsienko, Lessia
Oleksandriwna** _____

(підпис)

Tscherkasy – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Навчально-науковий інститут іноземних мов

Кафедра німецької філології

Спеціальність 014 Середня освіта (Мова і література (німецька))

До захисту допускаю

Завідувачка кафедри

Овсієнко Леся Олександрівна

(ініціали, прізвище)

(дата, підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітнього ступеня "магістр"

СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ
ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Студентка групи 56, Обіденко Альона Василівна _____

(підпис)

Науковий керівник, канд. філолог. наук., доцент, Овсієнко Леся
Олександрівна _____

(підпис)

Черкаси – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ.....	7
1.1 Поняття політичного дискурсу та його структурна організація.....	8
1.2 Адресант і адресат у політичному дискурсі.....	12
1.3 Стратегії і тактики у політичному дискурсі.....	14
1.4 Оцінка у структурі висловлень у політичному дискурсі.....	19
1.5 Методологічні засади дослідження політичного дискурсу.....	22
1.6 Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	29
2.1 Стратегія компромісу та консенсусу в політичному дискурсі.....	30
2.2 Стратегія аргументації у політичному дискурсі.....	35
2.3 Стратегія самопрезентації.....	40
2.4 Стратегія дискредитації.....	44
2.5 Харизматичні особистості німецькомовного політичного дискурсу.....	47
2.6 Висновки до розділу 2	51
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	56
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	62
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	63

ВСТУП

Кваліфікаційну роботу присвячено дослідженню стратегій і тактик у німецькомовному політичному дискурсі. Звернення до зазначеної тематики уможливило розкриття поняття політичного дискурсу та його структурної організації, опис кооперативних та конфліктогенних стратегій і тактик, а також висвітлення поняття харизматичної особистості у німецькомовному політичному дискурсі.

Мова політичного дискурсу неодноразово привертала увагу низки дослідників: В. Н. Базильова, А. М. Баранова, Д. А. Бокмельдера, О. С. Іссерс, А. П. Чудінова, О. Й. Шейгал; дослідженню когнітивної лінгвістики та історії розвитку дискурсу в науці присвятили свої роботи такі вчені, як В. Г. Борботько, В. І. Карасик, М. Л. Макаров, В. Є. Чернявська; проблемами сучасної теорії мовленнєвих актів займалися: Д. Вундерліх, Дж. Ліч, Г. Г. Почепцов; стратегії і тактики вивчали: Д. Р. Акопова, Т. М. Голубєва, К. Е. Калінін, Н. Г. Левшиної О. Н. Паршина; значення оцінної лексики розглядали: Н. В. Вишивана, Д. І. Ганича, В. Ф. Загороднова, В. В. Зірка, Л. О. Овсієнко, І. С. Олійник, Л. М. Пишна; харизматичних лідерів описували: В. І. Карасик, Н. В. Петлюченко, Р. К. Потапов, І. Ф. Уханова-Шмигова; методологію досліджень дискурсу тлумачили: Р. Водак, Т. ван Дейк, К. С. Серажим, Л. М. Федотова та інші. Важливо зауважити, що над тематикою німецькомовного політичного дискурсу також працювали і відомі іноземні дослідники та допомогли його краще висвітлити у своїх дослідженнях: R. D. Anderson, Van Dejk, N. Fairclough, J. Klein, J. R. Searle, K. Stierle.

Актуальність обраної теми визначається співзвучністю загальнотеоретичних завдань лінгвістики взагалі і підтверджує значущість вивчення стратегій і тактик німецькомовного політичного дискурсу з позиції визначення мовної картини світу і мовної свідомості, а також вивчення домінантних рис стилів комунікації.

Мета роботи полягає у вивченні характерних ознак стратегій і тактик німецькомовного політичного дискурсу.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення низки **завдань**:

- висвітлити теоретичні засади дослідження політичного дискурсу;

- дати чітке визначення учасникам політичної комунікації;
- розробити методологічний апарат дослідження;
- виділити та охарактеризувати ключові стратегії і тактики німецькомовного політичного дискурсу;
- вивчити основні риси харизматичних особистостей німецькомовного політичного дискурсу.

Об'єкт дослідження – стратегії і тактики німецькомовного політичного дискурсу.

Предмет дослідження – характерні ознаки і форми реалізації стратегій і тактик німецькомовного політичного дискурсу.

Матеріал дослідження становлять німецькомовні політичні тексти, виокремлені методом суцільної вибірки із промов німецьких політиків та преси Німеччини.

Дослідження базується на комплексному застосуванні таких **методів**: *описовий метод*, що застосовується для класифікації аналізованих оцінних висловлень; *метод суцільної вибірки* – для відбору матеріалу дослідження; *синергетичний метод*, що базується на принципі міждисциплінарних досліджень; *метод дискурс-аналізу* для дослідження закономірностей досягнення комунікативної взаємодії; *контент-аналіз*, який дозволяє отримати аргументовані висновки з конкретних фактів за їх змістом; *психоаналітичної інтерпретація тексту* – для з'ясування впливу того чи іншого слова або словосполучення на реципієнта.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі *вперше* описано семантичні особливості політичного дискурсу, виокремлено лексику політиків у когнітивно-лінгвістичному аспекті, виділено оцінну лексику в структурі політичного дискурсу. *Уперше* виявлено домінуючі стратегії і тактики німецькомовного політичного дискурсу. Новим у роботі є встановлення співвідношення харизматичності політичного лідера і вживаної ним лексики.

Теоретичне значення наукової розвідки полягає у тому, що вона є вагомим внеском у розвиток дискурсології, політології та етнолінгвістики. Отримані

результати роблять свій вклад у розвиток теорії комунікації, мовленнєвих актів та комунікативних імплікатур.

Практичне значення. Отримані результати можуть бути корисні при викладанні курсів сучасної німецької мови, лексикології, політичної дискурсології, етнопсихології та соціолінгвістики. Визначні положення наукової розвідки можуть бути джерелом для написання студентських наукових робіт із філології, для вивчення стратегій і тактик здійснення когнітивного впливу в німецькомовному політичному дискурсі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були предметом обговорення IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції "Проблеми лінгвістичної семантики" (Рівне 2019), Всеукраїнської наукової конференції "Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених "Родзинка – 2020"" (Черкаси 2020), наукової конференції "Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності (КДДІ) НМетАУ" (Дніпро 2020) .

Публікації. Основні положення і публікації висвітлено у трьох тезах і одній статті у фаховому виданні. Загальний обсяг публікацій – 0,62 др. арк.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (76 позицій), списку довідкової літератури (7 позицій) та списку джерел ілюстративного характеру (41 позиція). Повний обсяг наукового дослідження – 67 сторінок, основний зміст викладено на 55 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено об'єкт та предмет, мету й завдання, схарактеризовано матеріал і застосовані методи аналізу, розкрито новизну одержаних результатів, їхнє теоретичне і практичне значення, надано дані про апробацію основних результатів дослідження та публікації, зазначено структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі** "Теоретичні засади дослідження політичного дискурсу" розглядається низка провідних концепцій вивчення політичного дискурсу,

представлено поняття політичного адресата і адресанта та визначено методологічні засади дослідження політичного дискурсу.

У другому розділі "Стратегії і тактики в політичному дискурсі" розглядаються провідні кооперативні та конфліктогенні стратегії і тактики німецькомовного політичного дискурсу та описано характерні ознаки мовлення харизматичних німецьких особистостей.

У **висновках** наведено основні теоретичні та практичні результати наукового дослідження, а також окреслено перспективи подальших наукових розвідок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Мова – це одна із визначних особливостей людини, яка є запорукою розуміння між індивідами. Жодна країна не може існувати без комунікації, тому що політика і мова органічно взаємопов'язані між собою. Політичні діячі використовують її, щоб видавати законодавчі акти, вести перемовини, інформувати населення, агітувати та багато іншого [22, с. 16].

Політичні комунікації загалом утворюють політичний дискурс, що в свою чергу є модусом формування комунікативних практик кожного суспільства [63, с. 8]. Політичний дискурс об'єднує в своєму понятті всі види політичного спілкування, не залежно від їх форм та засобів організації, безпосередньо в кожному суспільстві. Відповідно, політичний дискурс виступає комплексом смислів, когнітивних та значимих позначень, що беруться за основу політичної культури і осягає всі форми комунікативної активності людини, її відображення щодо власної ролі в ньому і "культурні артефакти, реалізовані у функціональній політичній символіці" [80, с. 104-105].

Для політиків, мовлення є засобом для регуляції поведінки людей, а тому в першу чергу носить інструментальний і символічний характер [1, с. 39-40]. Розділяємо точку зору Є. Шейгала, що перше місце належить інструментальній функції, яка стимулює до виконання певної дії, інакше кажучи політичний дискурс – інструмент політичної влади, а сутність політичного дискурсу – це здатність обґрунтувати і відстояти власне право на владу [57, с. 328]. Таким чином політична комунікація є ретивальною комунікацією, такою що спрямована одночасно на велику кількість адресатів. Варто зазначити, що кожен виступ політичного діяча переповнений мовними засобами, що вуалюють дійсність, приховують факти, спонукають до очікування [4, с. 236].

1.1. Поняття політичного дискурсу та його структурна організація

Сучасний процес глобалізації трансформує всі сфери людської діяльності і однією із перших видозмінюється сфера соціальних комунікацій. Віддзеркалення соціально-політичного життя будь-якої країни знаходиться в межах політичного дискурсу, який включає у себе елементи культури цієї країни та особливості її національного і ментального характерів [34, с. 128].

Розбір поняття політичного дискурсу варто розпочати із визначення загального поняття дискурсу. "Лінгвістичний енциклопедичний словник" називає його складним комунікативним, інтерактивним явищем, мовним потоком, що реалізується усною, писемною та паралінгвальною формами [76, с. 79]. Дискурс формується на тлі соціальних, культурних, психологічних, політичних, прагматико-ситуативних особливостей середовища та охоплює ще й ментальні особливості комунікантів, знаходиться у залежності від великої кількості нюансів, а саме: знань про світ, суджень, думок, переконань і конкретних цілей суб'єкта мовлення; тобто окрім лінгвістичної структури, дискурс володіє і екстралінгвістичною, прогнозуючи таким чином наміри адресанта впливати на суб'єктивне сприйняття навколишнього середовища, внутрішнє його відображення, переконання та поведінку комунікантів [79, с. 112].

Багатогранність поняття "дискурс" зумовлено його історією становлення та відсутністю чіткого визначення його місця в ієрархії існуючих категорій мови та варіантів її прояву. Номінація дискурсу походить від латинського слова *discursus*, що в перекладі означає "блукати" [65, с. 86]. Із плином часу термін підпорядковує під себе все ширший ряд різноманітних значень. Наприклад, з англійської *discourse* – це "мова, бесіда, виступ, діалогічна мова", у французькій – *discours* – мовлення. Прикметник "дискурсивний" водночас закріплює за собою категорії – "логічний, розумовий, опосередкований". Звернувшись до словника Якоба і Вільгельма Грімма знаходимо два визначення дискурсу: 1) діалог, бесіда; 2) мова, лекція [83, с. 116].

До політичного дискурсу відносимо єдність усіх мовленнєвих актів у політичних дебатах, перемовинах, промовах політичних діячів і т.д., а також зараховуємо до нього правила і норми публічної політики, сформовані відповідно до діючих традицій та перевірені досвідом [66, с. 152].

Політичний дискурс – це досить актуальна тема, визначена особливостями об'єкта дослідження. На нашу думку, існує об'єктивна потреба у науковому мотивуванні даного феномена, так як на сьогодні у представників різних наук не існує єдиної думки щодо розуміння політичного дискурсу, хоча це явище досить поширене, боротьба за владу є рушійною силою даної сфери спілкування. За рахунок того, що це протистояння втілюється в життя завдяки мові, яка послуговує проміжною ланкою між оточуючим світом та безпосередньо людиною, то наявність лінгвістичних досліджень у рамках політології стає невідворотним процесом. Основна маса праць, відведених на долю розбору політичного дискурсу, припадають на галузь лінгвопрагматики [47, с. 420].

Аналіз політичного дискурсу здійснюється щонайменше в трьох площинах: філологічному, тому що впершу чергу це – текстове повідомлення, але при цьому варто звернути увагу на "фон" – політичні та ідейні концепції, що превалюють у сучасному світі інтерпретатора; соціопсихолінгвістичному – оцінюючи здобутки очевидних чи завуальованих цілей комуніканта, які є безперечно політичними; індивідуально-герменевтичному – під час інтерпретації власних змістів автора та / чи адресанта дискурсу нам відкривається розуміння, що цілісне розуміння поняття політичного дискурсу можливе лише за уваги до інших дисциплін, які задіяні в аналізі змісту, форми та завдань дискурсу відповідно до специфіки політичної ситуації [1, с. 164].

Звертаючись до історії становлення політичного дискурсу варто зауважити, що витoki основ теорії політичного дискурсу датуються п'ятдесятима роками ХХ ст. Його дослідженням займалися представники кембриджської та оксфордської філософських шкіл у процесі аналізу мовознавчого контексту громадської думки [58, с. 111].

Найвизначніші роботи цієї проблематики належать: Р. Бартові, Т. А. ван Дейкові, М. Фуко, Ю. Хабермасові, а також працям вітчизняних авторів: О. М. Баранову, М. В. Ільїному, Г. Г. Почепцову, О. Й. Шейгал. Прикро, але досі не розв'язано питання в управлінській науці щодо класифікації цього досвіду, не систематизовано позитивного і негативного ефекту на політичні процеси у межах України [2, с. 59].

До ключових принципів теорії дискурсу нідерландського лінгвіста Т. А. ван Дейка відноситься розуміння дискурсу як комунікативного феномену, компонентом якого також є і суспільний контекст, а саме наявність інформації про комунікантів та процеси перцепції повідомлень [4, с. 62]. Визначну роль відповідно до цього принципу виконує не ситуація як така, а лише її сприймання та бачення учасниками спілкування. Соціальне тло постає загальним конструктом відносно реальних соціальних ситуацій. Т. ван Дейк вважає, що соціальні фрейми можуть допомогти структурувати соціальні контексти та тлумачить їх як різновид загальних знань, що організовано довкола відповідного концепту та містить не лише головну, достименну але і потенційно необхідну інформацію, що асоціюється з тим чи іншим концептом [75, с. 4].

М. Фуко розглядає дискурс як сукупність знаків, груп словосполучень, рядів суджень, тобто комплекс актів формулювання. Вчений впроваджує поняття "дискурсивні практики", які є єдністю "анонімних історичних правил, які встановлюють умови виконання функцій висловлення у конкретну епоху і для конкретного соціального, лінгвістичного, економічного чи географічного простору" [54, с. 405]. Науковець досліджує взаємний зв'язок мовного прошарку культури із особисто соціальним, застосовуючи новий понятійний апарат, що базується на висловленнях "дискурсивної практики", які формують "дискурсивні формації" [53, с. 81].

З точки зору вченої О. Шейгал, "мова політики", "політична комунікація", "політичний дискурс" – це все безпосередньо тісно пов'язані між собою поняття. О. Шейгал ототожнює терміни "політичний дискурс" та "політична

комунікація", а мову політики розглядає як знакову структуру, що слугує базою для політичного дискурсу в семіотичному контексті [59 с. 159].

За О. Шейгал існують такі підходи до вивчення політичного дискурсу: *дескриптивний підхід* полягає в риторичному аналізі публічних виступів, тобто декодизації повідомлення. До уваги беруться засоби вираження, мовні прийоми та маніпулятивні стратегії; *критичний підхід*, зосереджує свою увагу на ґрунтовному розгляді соціальної моралі, яка присутня в дискурсі; мовлення постає модусом влади та соціального контролю; *когнітивний підхід* моделює ієрархію понять в свідомості комунікантів [58, с. 114].

О. Шейгал приходить до висновку, що головною є інструментальна функція політичного дискурсу, тобто здобуття влади і якнайдовше її утримання. Практичне застосування виявляється у формі лозунгів, закликів, звернень, які беззаперечно апелюють до емоційного налаштування аудиторії. Цікавим є той факт, що гра на негативних емоціях реципієнта завжди продуктивніша, зачепивши струни ворожнечі і ненависті впливати на свідомість простіше, проте мовленнєві акти використовують і з метою заклику до безпосередньої дії із застосуванням сили. В умовах демократії на перше місце виходять стимулювання довіри і опори електорату [57, с. 331].

Політичному дискурсу типові певні стратегії і тактики. Йдеться про вживання політиками специфічних лексичних конструкцій, які маскують негативні суспільні явища, створюють ілюзію кропіткої праці на благоустрій країни, викривляють важливу інформацію, приховують промахи, недоопрацювання і подвійні політичні стандарти і все це, щоб залишитись на політичній сцені і заручитися підтримкою адресата [70, с. 60].

Загалом, політичний дискурс формує наше розуміння політики, що носить полярний характер. До аргументів за можна віднести створення контекстуального розмаїття, що найкращим чином втілює у життя ідею демократичної держави. Негативним моментом є те: "що політика внаслідок дискурсивізації і розміщення її поміж текстом і контекстом перетворюється на

риторику, а це може призвести до маніпуляцій і неможливості критичної рефлексії над політичними феноменами" [39, с. 324].

Отже, різноплановість дослідження політичного дискурсу формує значну кількість тлумачень, як даної категорії у межах сучасної політичної дискурсології, так і її визначних характеристик.

1.2. Адресант і адресат у політичному дискурсі

Прямий і неопосередкований вплив людини на мову та її застосування викликали неабияку зацікавленість у дослідженні людського фактору в процесі породження мовлення [28, с. 271].

Кожен комунікативний акт віддзеркалює двосторонні взаємовідносини між адресатом і адресантом, під час яких відбувається вплив партнерів одного на одного. Важливою умовою, при цьому, є наявність єдиної системи кодифікації і декодифікації, тобто спільна система значень забезпечує максимальний результат [4, с. 104].

Для кращого розуміння політичного дискурсу варто розглянути основні його складові: адресант (політичний діяч чи лідер) і прямий адресат (політичний суперник) чи адресат спостерігач (аудиторія, на яку спрямовано вплив, народ).

Адресант у типовому розумінні цього поняття – це один із комунікантів, хто керуючись низкою стратегій, тактик і правил, намагається здійснити вплив на інших учасників комунікації.

Ф. С. Бацевич визначає адресанта джерелом, або творцем повідомлення. Ініціатор комунікації, особа, що формує комунікативний акт, застосовуючи мовні та позамовні, а саме паралінгвальні засоби кодування інформації для її подальшої передачі слухачеві чи читачеві [5, с. 239].

Адресант (нім. *Adressat* – одержувач) – отримувач усного, писемного чи друкованого повідомлення; адресат інтерпретує отриману інформацію у відповідності до своєї когнітивної та лінгвокультурної бази, значний вплив

мають також застосовані адресантом стратегії і тактики та ситуативні й контекстні умови [49, с. 107].

Визначною характеристикою адресата в політичному дискурсі є ширина його спектру впливу, тобто аудиторія може бути дуже об'ємною і носить характер колективного, масового адресата. Дане поняття було вперше обґрунтовано видатним філологом Юрієм Лотманом і у його основу покладено чинник ізоморфізму, хоча і не залишено без уваги синтез індивідуального і колективного в колективному адресаті. Згодом науковці і дослідники політичного дискурсу починають широко послуговуватися поняттям колективного адресата, проте частіше роблять акцент на тому, що специфіка оформлення політичних повідомлень базується на потужних мовленнєвих прийомах, які є інструментами впливу на формування громадської думки. Адресат виступає об'єктом, на який здійснюється вплив із метою маніпуляції [26, с. 310].

Дослідник Ю. Лотман пропонує наступну класифікацію адресатів:

- політичні опоненти, однодумці та виборці;
- індивідуальний, груповий та масовий адресат [22, с. 198].

У теорії комунікації науковці досліджують особливості масового адресата з позиції об'єкта на який здійснюється вплив успіх якого базується лише на ідеалах, цінностях та інтересах адресата. Ключовою умовою є вміння спілкуватися з адресатом однією мовою у прямому і переносному значеннях цього висловлення. Тут мова йде про пошук вразливих місць із метою досягнення поведінкових змін, а не аналітичний аналіз аудиторії.

Адресант (нім. *Adressant*, від *фр. adresser* – направляти, посилати) – особа, яка спрямовує своє мовлення до аудиторії [25, с. 84]. У політичному дискурсі такого роду повідомлення можуть бути сформовані політичними лідерами або діячами, що виступають на загал. ЗМІ та політичні аналітики є часто адресантами.

Звернемо увагу на досить символічне семантичне значення адресанта. Тут не беруться до уваги його вік, захоплення та недоліки. Важливим є стиль та

жанр повідомлення, початкова ціль якого не пояснення власної суті, а мотивація до дій слухача чи читача.

Ю. Габермас визначає адресанта суб'єктом, який "здатний до мови та дій" [12, с. 294]. Таким чином політики / політичні установи, реалізуючи політичні функції, є адресантами. В. А. Звєгінцев виходячи з функцій адресанта систематизував емітенти політичного дискурсу: "парламенти та парламентські органи (комітети зокрема), міністри, партії, політики, зовнішні емітенти політично значущих текстів (організації, громадяни, преса)" [15, с. 73].

Отже, політичний дискурс це результат сталої діалогічної взаємодії суб'єктів політичного життя, а саме адресанта, прямого адресата і адресата-спостерігача. Відносини адресанта і прямого адресата характеризуються агональністю, відкритою боротьбою між політичними опонентами. Адресат-спостерігач – це суб'єкт чиеї уваги прагнуть політики.

1.3. Стратегії і тактики в політичному дискурсі

Характерною особливістю політичного дискурсу є його направленість на адресанта з чіткою орієнтацією на досягнення перлокутивного ефекту, тобто політичний мовний акт спонукає аудиторію потрібним чином реагувати в запланованій ситуації. Зазвичай комуніканти відстоюють певні політичні погляди, які підпорядковані прагматичним цілям, тому комунікативний акт в політичному дискурсі завжди є інтенційно забарвленим [76, с. 174].

Виходячи із вищенаведеного твердження, розуміємо актуальність вивчення шляхів впливу на адресанта, як для політичних діячів, які прагнуть зробити маніпуляцію максимально ефективною, так і для аудиторії, що надасть їй змогу розмежувати приховані прийоми і справжні інтенції [46, с. 235].

Суть політичної комунікації полягає у вмотивованому та цілеспрямованому когнітивному впливові на адресанта, з подальшою зміною в його мисленні, психологічному стані, свідомості, а головне, в поведінці. Для вдалого керування суспільною думкою, з опцією прогнозування кінцевого результату, політики послуговуються певними стратегіями і тактиками, які за

допомогою мовних засобів допомагають швидше переконати опонента, або народ у цілому, у правильності їх поглядів [1, с. 105-110].

Термін "стратегія" з'явився у військовій сфері, а на початкові ХХ століття його почали застосовувати в лінгвістиці. На даний час не існує універсального визначення та класифікації стратегій. На нашу думку, визначення "комунікативної стратегії" Т. Янко є найбільш вичерпним і точним. Вчена вважає, що стратегія – це в першу чергу вибір загального комунікативного наміру та "компонентів семантики речення та екстралінгвістичної конституції, визначення обсягу інформації, співвіднесення квантів інформації про ситуацію зі станами свідомості комунікантів і фактором емпатії, визначення послідовності комунікативних складових, налаштування комунікативної структури висловлення на певний комунікативний режим і жанр" [60, с. 202].

О. І. Іссерс розглядає стратегію як такий процес планування та реалізації мовленнєвої комунікації, що прямо пропорційно залежний і від умов ситуації, і від характерних особливостей комуніканта. Стратегія визначається як "вектор мовленнєвої поведінки" [17, с. 26], який забезпечує найефективніше досягнення мети, тобто викликає потрібну реакцію.

Кожна комунікативна стратегія складається з певних комунікативних тактик, вони знаходяться у таких взаємовідносинах, як рід і вид, у залежності від комплексу обраних тактик видозмінюється і стратегія досягнення комунікативної мети [31, с. 603].

Комунікативною тактикою, з одного боку, можна називати спосіб реалізації стратегії спілкування в мовленнєвій ситуації, який забезпечується виконанням однієї чи кількох дій з кінцевою метою: зміна свідомості адресата. Проте, з іншого боку, комунікативну тактику можна розглядати і як метод втілення в життя стратегії [68, с. 74].

Під час комунікативної стратегії групової ідентифікації відбувається створення позитивного образу групи "ми" та, відповідно, негативного представлення групи "вони" [2, с. 175]. На нашу думку, так формується

позитивне ставлення до однієї (своєї) групи людей і негативне – до протилежної.

Ця стратегія представлена такими тактиками, як дистанціювання (відокремлення) та інклюзивності (тобто включення до своїх). Іншими словами, політик використовує прийоми пропаганди з метою зображення в позитивному контексті власної діяльності (тактика інклюзивності). Одиниці з негативною оцінкою використовуються для того, щоб зменшити соціальну напругу, для критики опонентів, створення образу ворога (тактика дистанціювання) [39, с. 211].

Наприклад, із метою раціонального впливу на адресата застосовують стратегію аргументації, яка передбачає реалізацію таких комунікативних тактик:

- тактика обґрунтування (реалізується за допомогою встановлення причинно-наслідкових семантичних відношень);
- тактика цитування (передається як непряма мова за допомогою сполучників *згідно з, відповідно до, за...*; називається конкретне джерело інформації або його автор);
- тактика наведення прикладів (зазвичай приклади не виділяються за допомогою якихось маркерів);
- тактика апеляції до авторитетів (авторитетом, як правило, виступає конкретна посадова особа, або орган державної чи місцевої влади). Таким чином, правильно обрана комунікативна тактика дає можливість ефективно реалізувати обрану стратегію, а отже, – досягати мети спілкування [49, с. 148].

Знакова репрезентація чітко структурованих комунікативних дій адресата виступає інструментом реалізації тактик. З лексико-граматичної точки зору вони представлені відповідними стилістичними чи синтаксичними фігурами (анафора, епіфора, градація, еліпс, інверсія, паралелізм тощо), синтаксичними конструкціями, синонімами тощо [7, с. 107].

Серед науковців сучасності, що займалися вивченням комунікативних стратегій та намагалися їх класифікувати слід відзначити дослідження

А. Белова, С. Дацюк, Т. ван Дейк, В. Зірка, О. Іссерс, Ю. Пірогова, О. Селіванова. Найбільш універсальною, натомість, слід розглядати класифікацію комунікативних стратегій Т. ван Дейка [75, с. 4].

Суб'єкт політичного дискурсу в залежності від його намірів та жанру дискурсу звертається до окремої комунікативної стратегії чи тактики, тобто наприклад німецькомовна політична агітація часто послуговуватись стратегією підвищення власного авторитету, політична промова – стратегією ідентифікації з адресатом, а політична реклама останнім часом носить досить агресивно-наступальний характер.

Доцільно розглянути на прикладі політичної промови, що є позитивно або негативно забарвленим заздалегідь підготовленим виступом представленим конкретними планами, фактами, аргументацією та перспективами [28, с. 261], що досягнення бажаного перлокутивного ефекту та комунікативної мети здійснюється при генеруванні чіткої мети, завдань, структури, виборі відповідних вербальних та невербальних засобів, усвідомленому використанні екстралінгвістичних чинників у парі з обраною стратегією чи тактикою.

О. В. Яшенкова вказує на такі основні стратегії політичного дискурсу: "самопрезентації, агітації, формування емоційного контролю, інформаційно-інтерпретаційна та аргументативна стратегії, маніпулювання, дискредитація, самозахист тощо" [62, с. 170].

Стратегія *самопрезентації* вважається провідною у політичній комунікації. Саме її застосування допомагає створити позитивний імідж політичним діячам та підкреслити їх найкращі якості [39, с. 227].

Реалізація цієї стратегії часто представлена тактиками прямого спонування до єднання та звернення до суспільних моральних цінностей і застереження проти поділу за расовою, етнічною, статевою чи будь якою іншою ознакою.

Завданням *агітаційної стратегії* є когнітивний вплив на вчинки слухачів за допомогою тактик обіцянок і заклику. Агітаційний текст в свою чергу є продуктом когнітивного планування в якому використовуються знання про

закономірності і стереотипи мислення та пресупозиції аудиторії, навмисно актуалізуються ті чи інші когнітивні категорії: розділяються на "своїх" і "чужих", відтворюються усталені міфи чи типові фрейми, щоб спонукати до "політично правильних дій" [64, с. 187].

Стратегія формування емоційного контролю є первинним і визначним психологічним механізмом впливу на масову свідомість, ефективність стратегії полягає у залученні всіх діячів політичного дискурсу до обговорення та підтримки адресата [44, с. 174].

О.М. Паршина розглядає *інформаційно-інтерпретаційну стратегію* як одну із тих, що допомагають утримати владу, інформуючи громадян у потрібному світлі про події політичного, економічного чи соціального життя [36, с. 184].

Майстерне використання *стратегії аргументації* у політичному дискурсі є потужним і надійним інструментом переконання. У процесі переконання вирішальним є вміння правильно оцінювати не тільки зміст, але і форму аргументуючої інформації. Аргументація, що використовується для переконливого впливу на реципієнта, може ґрунтуватися на різних прийомах на кшталт маніпулювання вихідними фактами, або відомостями [18, с. 40].

Під *стратегією маніпулювання* розуміємо прихований мовленнєвий вплив на адресата, який навмисно вводить його в оману відносно змісту задуму. О.Й. Шейгал розрізняє два види маніпуляції: референційне маніпулювання (викривлення образу денотата / референта в процесі зображення дійсності) та аргументативне маніпулювання (викривлення постулатів спілкування) [59, с. 79].

Стратегія дискредитації, за рахунок посилено негативної конотованої вербальної агресії, зорієнтована на повне знищення іміджу політичних опонентів. Метою стратегії дискредитації є виявлення недоліків, провалів чи слабких сторін обвинувачення [55, с. 83].

Стратегія самозахисту інтегрується у життя у формі критики та обвинувачень, як реакція на вербальну агресію опонентів. Найтипівішими

тактиками, що реалізують цю стратегію є: виправдовування, переадресація удару, або протидія провокації [28, с. 247].

Варто зазначити, що з лінгвістичної точки зору, комбінація стилістичних фігур, що складає політичну стратегію, формує емоційну насиченість та колоритність політичних висловлень [там само].

Отже, кожна успішна для адресата політична комунікація містить у собі чітко сформульовану мету, завдання, логічну структуру та обґрунтований набір вербальних та невербальних засобів. Під час реалізації комунікативної мети та намірів адресанта у політичному дискурсі застосовується широкий спектр комунікативних стратегій і тактик та безумовно здійснюється значний вплив на психоемоційний стан опонента чи пасивного слухача.

1.4. Оцінка в структурі висловлень у політичному дискурсі

Кожна людина сприймаючи навколишній світ вдається до оцінного підходу, що базується на системі норм та цінностей притаманних кожному із нас, через призму яких той самий факт сприймається кожним комунікантом по-іншому.

На рівні політичного дискурсу мовознавці (Г. В. Вальчук, І. С. Грабовенко, М. О. Діденко та ін.) зосереджують свою увагу на специфіці вияву категорії оцінки [22, с. 48], яка собою являє сукупність різнорівневих мовних одиниць, об'єднаних оцінною семантикою, що виражає позитивне чи негативне ставлення автора до змісту висловлення.

Підґрунтям експліцитного змісту політичного висловлення у контексті ситуації є його пропозиційний зміст, тобто розгляд знань про певну ситуацію чи подію через призму істинності і несуперечливості [1, с. 64].

Вчені відмічають, що суттєвим є вплив аксіологічно-орієнтованих за внутрішнім наповненням одиниць мови на провідні риси дискурсу (Я. О. Бондаренко, Л. М. Киричук та О. М. Островська), а М. Л. Макаров, який спеціалізується на критичному дискурс-аналізові, розглядаючи манеру ведення

дискурсу намагається класифікувати особистості за соціально-ціннісним критерієм [23, с. 237].

Концепт оцінки є беззаперечним та змістовним елементом картини світу окремих індивідів, представників різних соціальних прошарків та цілих націй, тому що всі події та факти можна розділити на три основні групи: позитивні, нейтральні або негативні. Основою для такого поділу слугують загальноприйняті норми, закони чи власні переконання, сформовані певним досвідом та підтвержені часом [4, с. 118]. І. Є. Буяр класифікує оцінки: "загальна / приватна; об'єктивна / суб'єктивна; емоційна / раціональна / емоційно-раціональна; абсолютна / порівняльна" [10, с. 146].

Оцінка є феноменом свідомості, категорію психології. Під оцінною номінацією розглядаємо притаманну мовному знакові ціннісну ознаку, сутність якої прямопропорційно залежна від ситуації і проявляється в контексті дискурсу. У руслі сучасних лінгвістичних досліджень значну увагу науковців спрямовано на функціональні властивості мови, тобто на прагматику окремих лінгвістичних категорій [78, с. 29].

Вагомість цієї логічної категорії не оминули увагою ще давні філософи, починаючи з Арістотеля, що породило масу варіацій номінації оцінки. Сьогодні формальна аксіологія підпорядковує собі логіку порівняльних оцінок та логіку абсолютних оцінок [39, с. 114].

Мовній оцінці властива специфічна структура, її головними компонентами є "суб'єкт, об'єкт оцінки, оцінний предикат, шкала оцінок, аспект оцінки та її підстава" [17, с. 137].

Відповідно розрізняють такі види оцінок: "1) позитивна / негативна / нейтральна; 2) загальна / приватна; 3) об'єктивна / суб'єктивна; 4) емоційна / раціональна / емоційно-раціональна; 5) абсолютна / порівняльна" [28, с. 191].

Наявність великої кількості теорій щодо природи оцінки, її класифікацій та кількості присвячених їй праць у логіці, філософії та мовознавстві пояснюється, на нашу думку, не лише важливістю цієї логіко-лінгвістичної категорії в соціальних та комунікативних процесах. Значну роль у цьому

відіграє суб'єктивно-об'єктивна природа оцінки [13, с. 41]. Так, у будь-якому оцінному висловленні присутній суб'єктивний компонент (власне ставлення суб'єкта до предмета оцінки), у той час як так званий об'єктивний або дескриптивний компонент (характеристика властивостей об'єкта оцінки) може бути відсутнім. Як наслідок, постає питання про істинність / хибність оцінки. Логічним видається припущення, що істинною певна оцінка може сприйматися хіба що представниками однієї соціальної групи або одного соціуму, які мають значні подібності у світосприйнятті та світорозумінні [47, с. 347]. Проте і в такому випадку особистісний фактор часто відіграє значну роль.

У лінгвістиці значну увагу приділяють вивченню оцінки через призму аксіологічного лексичного значення компонента. Вважаємо такий підхід доволі логічним, оскільки лексеми виконуючи роль основних одиниць передачі змісту не лише конкретних, але і абстрактних понять зовнішнього світу, виконують одночасно номінативну функцію і передають інформацію про об'єкти, що піддаються мовленнєвій оцінці [4, с. 182]. Дослідження оцінної лексики спрямовані на розрізнення груп категоріального узагальнення за лексико-семантичним аспектом або тематикою лексичної групи. Не менш важливим є вивчення лексично-оцінних конотацій у рамках функційно-стилістичних мовних явищ у площині частин мови. Не залишається поза увагою і синтаксичний рівень, тому що він проявляє онтологічний зміст висловлення як інтерпретації навколишньої дійсності [46, с. 221].

Експліцитні засоби оцінних значень – об'єкт низки аксіологічних досліджень. В. М. Нікітевич позиціонує категорію оцінки "категорією іменників, прикметників і прислівників", тому що вона представляє суб'єктивну ознаку предметів чи їхніх ознак, з точки зору мовця, таким чином, демонструючи свою приналежність до однієї з вищезгаданих частин мови [58, с. 18-19].

Звертаємо увагу на те, що переважна більшість сучасних лінгвістів, які досліджують теорію дискурсу, розглядають оцінку як визначний елемент передачі інформації і виокремлюють так званий оцінний дискурс: "сукупність

текстів, у яких реалізовано аксіологічні макростратегії, а оцінність формують різноманітні позамовні фактори: політичні / ідеологічні, ментальні, історичні, культурологічні, психологічні та інші" [79, с. 339].

Отже, взаємодія оцінності з емотивністю, експресивністю та модальністю як основними ознаками предиката проявляється насамперед за рахунок засобів її реалізації в дискурсивному контексті та залежить від ситуації спілкування, осіб комунікантів та інших чинників, які впливають на успішність процесу мовленнєвої взаємодії.

1.5. Методологічні засади дослідження політичного дискурсу

В основі будь-якої наукової діяльності – встановлення принципового взаємозв'язку між теорією, методологією і методами. Існують так звані домінуючі, репрезентативні типи методологій, які утворюють наукові парадигми у руслі яких ведуться сучасні гуманітарні дослідження [27, с. 79].

У нашому дослідженні ми визначаємо парадигму згідно Т. Куну, як результат визнання науковим співтовариством фундаментальних теоретичних положень, які визначають модель постановки проблем і їх рішень [69, с. 16].

Дослідження політичного дискурсу на матеріалах сучасної німецької мови здійснюється у межах сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми, яка уможливорює з'ясування кореляції між політичною комунікацією, політичною реальністю та процесами її конструювання та пізнання, свідомістю, структурами пізнання учасників комунікації, соціумом, особливостями реалізації культурного коду під час висвітлення політичних подій [68, с. 75].

Задля досягнення мети та розв'язання поставлених у кваліфікаційній роботі завдань застосовується комплексна методика, що ґрунтується на інтегративному підході, який забезпечує дотримання таких загальних методологічних принципів сучасного мовознавства, як: експансіонізм, експланаторність, антропоцентризм та функціоналізм [48, с. 182].

Експансіонізм передбачає впровадження в лінгвістику теоретичного доробку, понятійного апарату, методів і методик інших наук. Та проявляється в

наш час низкою маргінальних наук і новітніх галузей мовознавства, які вивчають різні питання лінгвістичної проблематики [79, с. 161].

Експланаторність – один із ключових дослідницьких принципів, який ґрунтується на тому, що всі явища мовної дійсності мають пояснюватися виключно на основі наукової теорії [там само].

Антропоцентризм – одна із провідних епістем сучасного гуманітарного знання; методологічний принцип дослідження, який розглядає людину як центр і основну мету світобудови [79, с. 168].

Функціоналізм аналізує мовні засоби, представлені у структурі дискурсивного контексту [79, с. 172].

Прояв згаданих принципів знаходить своє відображення у структурі методів та прийомів, що застосовуються у процесі дослідження.

Метод (від грец. *methodos* – "шлях, спосіб дослідження") – певна сукупність стійких правил, призначених для досягнення мети; прийом мислення, практичної дії, а також засіб, або інструмент дослідження об'єкта. Називаємо методом достовірні і легкі правила, суворо дотримуючись яких – людина ніколи не прийме нічого помилкового за істинне, і крок за кроком примножуючи знання, прийде до істинного пізнання [77, с. 303].

На початковому етапі дослідження опрацьовується теоретичний матеріал щодо вивчення стратегій і тактик у мовознавстві, який у подальшому узагальнюється та інтерпретується, що дозволяє виявити сутність впливу як мовних, так і позамовних чинників, у рамках здійснення комунікативного впливу.

Політична лінгвістика в першу чергу послуговується методом *дискурс-аналізу*, суть якого полягає у комплексному вивченні складного та багатостороннього феномена мовного спілкування. Цей підхід надає можливість досліджувати об'єкт як у власне лінгвістичному, так і в прагматичному та когнітивних планах, відкриває нові перспективи для наукового прогресу. За О. Й. Шейгал дискурс-аналіз встановлює містки між

соціологічним, культурним, міжособистісним і когнітивними аспектами влади [59, с. 213].

Визначний лінгвіст А. П. Чудінов зазначає, що дискурс-аналіз є найважливішим постулатом політичної лінгвістики і підкреслює, що на практиці кожен конкретний політичний текст спочатку розглядається у контексті ситуації в якій він створений з урахуванням політичних поглядів і якостей автора, специфіки сприйняття цього тексту, а також у його співвідношенні з іншими текстами. Обов'язковим є визначення ролей досліджуваного тексту в політичному житті країни [56, с. 108].

У роботі також використано такі загальнонаукові методи, як *описовий метод*, що застосовується для класифікації аналізованих оцінних висловлень і метод *суцільної вибірки* – для відбору матеріалу дослідження [32, с. 163]. За допомогою цих методів виявлено специфіку та засоби ритуалізації політичних текстів.

На цьому етапі потрібно відібрати мінімальну кількість даних, за допомогою яких робитиметься висновок про політичне явище, суб'єкт чи об'єкт у цілому. Досягнення цієї цілі можливе за допомогою застосування досить ефективного методу суцільної вибірки. Він полягає у випадковому обранні об'єктів дослідження, за жеребом чи в силу природних умов, що склалися. Цей метод передбачає визначення гіпотетичної помилки, або її ще називають похибкою репрезентативності. Прогнозування цієї похибки можливе тільки за умови, що об'єкти потрапляють до вибірки випадково [2, с. 254]. Вибірку вважають репрезентативною, у разі її формування з генеральної сукупності таким чином, щоб кожен із елементів сукупності мав однаковий шанс бути відібраним.

Серед спеціальних лінгвістичних методів залучено *синергетичний метод*, *соціальний метод*, та метод *контент-аналізу*.

Застосування *соціологічного методу* демонструє взаємовплив влади і громадськості один на одного під час політичної комунікації. Цей метод, враховуючи необхідність неупередженого оцінювання, тісно пов'язаний з

аналізом цифрових даних, як зазначає В. А. Войналович [11, с. 439]. Йдеться про вимірювання якості, застосовуючи кваліметричний підхід (сукупність математичних засобів, теорії ймовірності та статистики).

Кількісні підрахунки застосовано нами для визначення частотності вживання кооперативних та конфліктогенних стратегій і тактик у німецькомовному політичному дискурсі та демонструють перевагу стратегій компромісу та консенсусу, що найчастіше знаходять своє відображення у тактиці інтеграції, емоційного зображення та тактиці похвали (див. табл 1).

Таблиця 1

Частотність уживання стратегій і тактик у німецькомовному політичному дискурсі

Стратегія	Тактика	Кількість одиниць	Частотність вживання
Компромісу та консенсусу	інтеграції	44	16%
	емоційного зображення	48	18%
	похвали	19	7%
Аргументації	апелювання до емоцій	38	14%
Самопрезентації	демонстрації професійності	73	27%.
Дискредитації	обвинувачення	24	9%,
	констатування некомпетентності	16	6%,
	докір	8	3%
Усього		270	100%

Актуальність *синергетичного методу* базується на ідеї міждисциплінарних досліджень, а також на прогнозі множинності вибору шляхів дослідження змін у письмовій політичній комунікації. Принцип системності, з точки зору синергетичного методу, впорядковує сучасний політичний дискус, створює структуру, якій притаманні певні рівні регулювання та контролю [1, с. 254]. Так як політичні відносини вмотивовані інтересами суб'єкта стосовно того чи іншого об'єкта, то синергетичний метод досліджує алгоритми політичної поведінки. Розглянемо наприклад ситуацію,

коли влада надає пресі інформацію з конкретною метою, завдяки емоціям, змінити систему ціннісних поглядів читача, або переконати його, навівши ланцюжок логічних доказів. Синергетичний метод у дослідженні цієї ситуації розглядатиме покрокову систему дій влади, що привели до бажаного результату.

При аналізі німецькомовних друкованих джерел було застосовано метод *контент-аналізу*, який має досить усталену методику застосування. Науковець К. Кріпендорф визначає контент-аналіз, як сукупність методів отримання аргументованих висновків з конкретних фактів за їх змістом [20, с. 113]. Суть цього методу полягає в підрахунках низки суттєвих ознак комунікантів, які якісно впливають на зміст повідомлення. У такий спосіб, дослідження стає обчислюваним.

Вмотивованим застосування контент-аналізу вважається за умови наявності великого обсягу несистематизованого матеріалу, що, як бачимо, надзвичайно актуально для преси та Інтернет-комунікації. Звичайно статті, що описують діяльність політичних суб'єктів, відрізняються не лише літературно-стилістичними засобами, але і превалюванням різних шарів інформації. Тоді як дослідження близьких явищ і процесів дозволяє вибудувати взаємозв'язок між первинною і вторинною інформацією, порівняти інформацію до і після, і що найважливіше визначити повторюваність інформації у різних формулюваннях із метою здійснення найбільшого впливу. Повторюваність також може бути спричинена наявністю у періодичних виданнях постійних розділів [71, с. 83].

При висвітленні поняття контент-аналізу, заслуговує нашої уваги також питання методики попередньої підготовки масивів публікацій для аналітико-синергетичної критики. Перш за все мається на увазі, який механізм застосувати в пошуковій роботі, щоб із величезної кількості публікацій визначити коло тих, які піддаватимуться аналізу [19, с. 1].

До мінусів контент-аналізу можемо віднести проблематичність виявлення мотивації авторів, складність розмежування істинних фактів і суб'єктивного трактування, або навіть помилкової інтерпретації, тому що в разі успішного

розв'язання цього питання, автора чи редакцію можна звинуватити у корупції. А роль преси все ж у підтримці рівноваги в суспільно-політичній системі.

Отже, відзначаємо, що різноманіття методів, використовуваних для аналізу політичного тексту, свідчить про багатоплановість даного феномена, що представляє собою явище мови, мислення, суспільства, культури, а також про необхідність проведення подальших досліджень в області політичної текстології.

Висновки до розділу 1

1. Мовознавці розглядають політичний дискурс як вторинну мовну підсистему, що здійснює комунікативний вплив та якій належить набір певних функцій і словник. Політичний дискурс представлено комплексом взаємозв'язків між людиною та суспільством, тому його дослідження передбачає аналіз текстів враховуючи екстралінгвальні чинники, що в свою чергу дозволяє моделювати культурні цінності та пропагувати порядок в соціальній сфері, аналізувати мовну картину світу виходячи за межі мовних стратегій комунікантів та розглядати особливості формування концептуальної картини світу властиві кожному мовному колективові.

2. До цілей політичного дискурсу відносимо досягнення суспільної згоди, ухвалення і подальше обґрунтування політичних та соціально-ідеологічних стратегій і тактик, насадження ідеологічної орієнтації масовій свідомості і, на останок, підтримка чи повне знищення політичних позицій. Такий безпосередній вплив суб'єктів комунікації одного на одного уможливорюється прагматичним аспектом спілкування.

3. Під поняттям *адресат* розуміємо не просто комуніканта, безпосередньо на якого спрямовано висловлення, це інтерпретатор повідомлення, що керується правилами ведення розмови і спирається на співвіднесення мовцем використаних ним знаків зі своїм "Я", а також на семантику висловлення. *Адресант* – автор мовлення, який закладає та виконує комунікативну програму, що обумовлюється мотивом, метою, комунікативним наміром, ситуацією,

планом, засобами. Для досягнення ефективності та результативності комунікативного впливу в політичному дискурсі послуговуються різноманітними комунікативними стратегіями та тактиками.

4. Комунікативну стратегію визначаємо як компонент інтенційної програми адресантності політичного дискурсу, його організації, проведення, структурування із метою досягнення ефективності інформаційного взаємообміну та забезпечення комунікативного впливу на основі кооперативної або конфліктної взаємодії партнерів по комунікації. Відповідно, комунікативні тактики є конкретними засобами втілення програми стратегічності і інтенційності дискурсивних тактик. Головною ознакою останніх є динамічний характер, що забезпечує альтернативність і гнучкість стратегії, оперативне реагування на ситуацію.

5. Оцінка – невід’ємна складова оцінної мовленнєвої діяльності комунікантів, що вводиться в дискурсивний контекст із певним стратегічним наміром – здійснення впливу на співрозмовника та досягнення поставленої перлокутивної мети. Мотив оцінки завжди має об’єктивний характер. Н. Д. Артюнова зазначає, що між мотивом оцінки та самою оцінкою немає прямого зв’язку, незважаючи на те, що у свідомості людини вони перебувають у постійній емпіричній взаємодії. Їх розділяє порожнеча, яку не в змозі покрити логічні закони.

6. Вивчення природи політичного дискурсу передбачає визначення відповідної методології дослідження. Під методологією розуміється сукупність методів у їх функціональному взаємозв’язку, звідси "метод" логічно розуміти як спосіб пізнавальної діяльності, що є теоретично осмисленим і аргументованим шляхом отримання достовірної інформації про об’єкт вивчення.

Основні положення цього розділу висвітлено у публікаціях авторки [31; 32].

РОЗДІЛ 2

СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Метою мовленнєвої діяльності є реалізація власних інтенцій і досягнення перлокутивного ефекту від комунікативної взаємодії із адресатами. Головним мотивом політичного дискурсу є переконання і спонукання адресата до дії, в якій зацікавлений адресант-політик, що вимагає від мовця використання певного плану мовної поведінки [39, с. 132]. Таким планом для досягнення поставленої прийнято номінувати стратегію, а інструментом її здійснення – тактику.

У залежності від результатів комунікативної взаємодії існують стратегії кооперативного характеру, що покликані гармонізувати взаємини маючи на меті досягнення спільних цілей (стратегія компромісу, аргументації, самопрезентації), та конфронтаційні стратегії, що знаходять свій прояв у викриванні відмінностей між комунікантами та роздуванні мовленнєвого конфлікту (стратегії агресії, дискредитації, примусу), який необхідний адресантові для досягнення власної стратегічної мети. Не менш важливим вважається комунікативне суперництво, в основу якого покладено прагнення будь-якою ціною досягти інтелектуальної переваги у диспуті, щоб підвищити власний статус [36, с. 143].

Фактор наявності протилежних сторін спонукає комуніканта обрати такий план оптимальної реалізації мовленнєвих намірів, щоб у результаті максимально применшити статус співрозмовника і підвищити власний статус. Наявність адресата-спостерігача обумовлює – гру для глядача. У результаті, комунікант намагається зробити процес спілкування видовищним, залучити адресата-спостерігача в процес гри, викликаючи в адресантів емоційний відгук. Під впливом цих факторів у політичному дискурсі формуються певні мовленнєві стратегії [15, с. 166].